

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 12, 2020 | 24.12.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.1](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.1)

УДК 338.1

*С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-1409-3848*

*О. С. Солосіч,
магістрант кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0003-0057-463X*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕЙДЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КЛЮЧОВА ЗАГРОЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ СИЛОВОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

*S. Tulchynska
Doctor of Economic Sciences,
professor, professor the Department of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"
O. Solosich
Master's student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF RAIDING ACTIVITIES AS A KEY THREAT TO THE POWER COMPONENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

У статті розглянуто основні теоретичні та практичні аспекти реалізації рейдерської діяльності у вітчизняних умовах з позицій ключових загроз реалізації силової складової економічної безпеки підприємства. У ході дослідження було сформульовано визначення поняття «рейдерства», виділено основні причини виникнення даного явища. Систематизовано основні типи рейдерства, побудована функціональна структура ресурсного забезпечення рейдерських атак, яка включає в себе юридичне, інформаційно-аналітичне, комунікаційне та силове забезпечення, а також організатора рейдерської атаки. Визначено потенційне коло можливих учасників рейдерської атаки як з позицій внутрішніх, так і зовнішніх джерел їх походження. Розглянуто основні форми прояву рейдерства. Розглянуто теоретичну основу взаємозв'язку організаційно-управлінських заходів здійснюваних підприємством у напрямку

протидії таким незаконним господарським практикам як рейдерство та загальних підходів до реалізації ефективного функціонування силової складової економічної безпеки підприємства.

The article outlines the main theoretical and practical aspects of the implementation of key activities of the power component of economic security in the enterprise in the context of the activation of illegal economic practices such as raiding, which take place in the modern conditions of the national economic environment especially regarding the specifics of economic relations between enterprises, their legality and transparency. During the research conduct, the concept of "raiding" was defined. Moreover, the main causes of this phenomenon were identified such as institutional, competitive, criminal and personal. The article systematizes main types of raiding in accordance with the degree of legality by the measures taken in the process of the enterprise takeover ("white", "gray" and "black" types of raiding), builds a functional structure of resourcing of raider attacks, which comprise legal support, information and analytical support, communication support, force support, and raider attack organizer. The potential range of possible participants in the raider attack (from the standpoint of internal and external potential participants in the seizure), which includes interested individuals, has been identified; unscrupulous managers, shareholders or owners of the company, organized criminal groups or potential competitors of the enterprise of various scopes, which are interested in the enterprise liquidation or weakening its market position in general. The main forms of raiding are considered to be related to the manipulation of debt and share capital, use of organizational gaps in the enterprise, deliberate actions towards communal enterprises to the point of permanent insolvency, cooperation with personnel and external information attacks. The theoretical basis of interrelation of organizational and administrative measures carried out by the enterprise in the direction of counteraction to such illegal economic practices as raiding and the general approaches to realization of effective functioning of a power component of economic safety of the enterprise is considered.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; силова складова; рейдерство; протидія рейдерству; рейдерство.

Key words: economic security of the enterprise; power component; raiding; counteraction to raiding; raiding.

Постановка проблеми. Одними з фундаментальних явищ, які супроводжують існування та розвиток будь-якої економічної системи є кризові явища, зокрема їх періодична актуалізація на окремих стадіях розвитку таких систем. Причиною кризових явищ є циклічна природа економіки, а кризи в даному випадку слугують інструментом елімінації сформованих внутрішньосистемних суперечностей, які свого часу розвинулись зі стану конфліктності окремих суб'єктів до повноцінної проблеми та загрози стабільного функціонування усієї системи.

Описані явища відповідають поточному стану глобальних та національних економічних систем, поява яких пов'язана з рядом пандемічних загроз та наслідків їх протидії, хоча здебільшого останні виступають у ролі каталізатора вже існуючих структурних дисбалансів економічного розвитку. Варто розуміти, що виникнення криз призводить не лише до погіршення ділової активності та економічної ефективності господарюючих суб'єктів, а й має ряд екстернальних проявів, серед яких одним з найбільш небезпечних є процеси маргіналізації та криміналізації суспільних відносин, при цьому, об'єктивізація останніх відбувається не лише у соціальному контексті (ріст правопорушень, напруженість та висока деморалізованість суспільних настроїв), але й у сфері економічних відносин. Нестабільний стан ринкової кон'юнктури, складнощі матеріального стану суб'єктів господарювання та відсутність легальних можливостей вирішення існуючих проблем формують сприятливе середовище розвитку неформальних інститутів, змушуючи економічних суб'єктів вдаватися до низки господарських практик, які неврегульовані законодавчо або взагалі знаходяться поза законом. Серед них однією з найбільш розповсюджених у вітчизняному підприємницькому середовищі є рейдерство, динаміка якого залишається загрозливою, а нормативно-правова база протидії таким явищам слабкою.

Саме тому, актуальним залишається розгляд особливостей організації протидії явищам рейдерства в контексті формування ефективною силової складової економічної безпеки підприємства, яка включає той перелік напрямків та заходів, що знаходяться у безпосередній компетенції суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики розповсюдженості та шляхів протидії незаконним господарським практикам, зокрема рейдерству, в контексті формування відповідних організаційних механізмів підприємств, набуло широкого висвітлення у роботах вітчизняних дослідників серед яких особливої уваги заслуговують роботи таких науковців як О.А. Бурбело, З.С. Варналій, Л.Т. Гораль, А.А. Дорошук, Я.А. Жаліло, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, С.К. Рамазанова, Л.В. Руденко-Сударева, О.Б. Тарашинська, О.В. Черевко, В.І. Ярочкіна.

Проте, незважаючи на глибокий теоретичний аналіз базових основ даного наукового напрямку, недостатньо дослідженим залишається специфіка ефективної організації управлінських процесів силової складової економічної безпеки підприємства у розрізі протидії загрозам рейдерського захоплення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є систематизація теоретичних елементів, які визначають поняття рейдерства, його основних типів та форм вияву, а також визначення взаємозв'язку діяльності підприємства з протидією рейдерству та силової складової його економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рейдерство як окреме поняття впродовж історії набувало різних трактувань та змістових форм в процесі розвитку мовних особливостей та трансформації економічних відносин. Рейдерство як поняття виникло у Великій Британії, і спочатку цим терміном позначалися набіги морських судів, що самостійно виконували бойові завдання, у тому числі, і захоплення торговельних кораблів інших країн [1, с. 130]. В економічній науці існує думка, що саме розвиток корпоративних відносин зумовив виникнення рейдерства [2, с. 10].

Виходячи із сучасного змістового наповнення поняття рейдерства, більш доцільно запропонувати наступну дефініцію. Рейдерство – це сукупність дій правового та неправого характеру націлених на здійснення протиправного заволодіння підприємством шляхом використання інструментів організаційно-правового, інформаційного, корпоративного та примусово-силового характеру впливу як на керівників або персонал підприємства, так і на підприємство як цілісну господарсько-правову систему відносин.

Основними причинами виникнення рейдерства як окремого виду незаконних господарських практик у системі економічних відносин можуть слугувати:

- інституціональні (інституційна неспроможність ключових елементів правової системи; процеси неформальної інституціоналізації; низький рівень правової та ділової культури господарювання; негативний вплив проблем первинної приватизації);

- конкурентні (найчастіше виявляють себе у прагненнях окремих учасників ринку до встановлення монопольного або близького до такого контролю над ринком; необхідності усунення впливового конкурента);

- кримінальні (діяльність окремих організованих злочинних угруповань в ході вирішення внутрішніх конфліктів; негативні наслідки зв'язку керівництва підприємства з такими угрупованнями; наміри протиправного заволодіння майном);

- особистісні (міжособистісні конфлікти керівників або власників підприємства зі сторонніми особами, які переросли в особисту ворожнечу; внутрішньоорганізаційні міжособистісні конфлікти між керівниками, власниками або акціонерами підприємства).

Варто зазначити, що на практиці, кожен окремий випадок рейдерства зумовлений існуванням та взаємовпливом значної кількості причин різних видів, починаючи з інституційних, які формують базові засади спрямованості діяльності усіх економічних суб'єктів, закінчуючи особистісними, які мають виключно індивідуалізований характер.

Сучасні дослідники виділяють три основні типи рейдерства:

- «білий» тип рейдерства. Даний тип рейдерства вирізняється тим, що основні його інструменти лежать у законній площині і найчастіше передбачається використання недосконалостей чинного законодавства та існуючих правових колізій з метою розбалансування та подальшого отримання контролю над суб'єктом господарювання (прикладом таких дій є придбання боргових зобов'язань підприємства, маніпулювання акціями і т.д.);

- «сірий» тип рейдерства – характеризує сукупність заходів законність, яких може бути піддана сумніву, включає в себе використання легальних інструментів рейдерства, а також заходів правова оцінка яких може бути неточною або таких, що мають відкрито незаконний характер, при цьому перехід законних меж має здебільшого ситуативний, несистемний характер (прикладом може слугувати підробка документів, незаконні маніпуляції з реєстрами і т.д.);

- «чорний» тип рейдерства має яскраво виражений кримінальний характер, при цьому сукупність застосовуваних інструментів підпадає під критерії кримінального правопорушення різного ступеня тяжкості. Основними діями є безпосереднє використання підробленої документації; шантаж; вчинення підкупу посадових осіб державних органів влади, суддів; фізичний примус до певних дій з боку діючого керівництва підприємства тощо.

Деякими дослідниками у якості окремого типу рейдерства виділяється, так званий, грінмейл, що характеризує сукупність дій міноритарного інвестора з купівлі акцій у інших акціонерів у власних спекулятивних цілях (дані дії можуть призводити до корпоративного шантажу та загального розбалансування діяльності

підприємства, однак мають переважно легальний характер). Проте, на нашу думку, віднесення даного поняття до рейдерства є недоцільним, оскільки грінмейл має іншу цільову орієнтацію: на відміну від захоплення та отримання контролю над підприємством, організатор грінмейлу має на меті продаж акцій за спекулятивними цінами та одноразове отримання великої суми прибутку.

Організація рейдерської атаки потребує мобілізації низки специфічних організаційних, кадрових та інформаційних ресурсів, які слугують невід'ємною складовою підготовки та реалізації акту захоплення підприємства. Функціональна структура ресурсного забезпечення рейдерських атак представлена нижче (рис. 1).

Рис. 1. Функціональна структура ресурсного забезпечення рейдерської атаки

Джерело: систематизовано автором на основі [3; 4, 5]

Представлена функціональна структура ресурсного забезпечення (рис. 1) дає повне уявлення щодо основних учасників процесу рейдерства, проте більш чіткої деталізації потребує роль організатора, а саме тих фізичних або юридичних осіб, які виступають у ролі ініціаторів, координаторів та ключових бенефіціарів рейдерських атак. Організаторами рейдерських атак можуть бути:

- фізичні особи, які шляхом виявлення недоліків правового забезпечення, «вузьких місць» у діяльності організації та неправомірних корупційних домовленостей мають за мету отримання особистої вигоди;
- окремі керівники, акціонери або власники підприємства, які маючи доступ до інформації та ряду корпоративних можливостей переслідують злочинні мотиви; спеціалізовані або неспеціалізовані організовані злочинні угруповання;
- підприємства-конкуренти або великі компанії (у галузевих масштабах), які прагнуть монополізації конкурентного середовища.

Успішність своєчасної ідентифікації та нейтралізації потенційних загроз, пов'язаних із примусовим захопленням підприємства вимагає найперше розуміння основних форм у яких виявляється рейдерство або намірів до його майбутнього здійснення. Основними формами рейдерства є наступні:

- здійснення купівлі різних форм заборгованостей підприємства (як кредиторської, так і дебіторської), що задля створення додаткового тиску на менеджмент підприємства за рахунок загрози реальної неплатоспроможності підприємства;

— маніпуляції акціонерним капіталом (передбачає здійснення планомірної купівлі акцій міноритарних інвесторів підприємства з ціллю формування контрольного або блокувального пакету акцій, що дозволить забезпечити керування будь-яких дій менеджменту підприємства);

— використання недоліків організаційно-правового забезпечення діяльності підприємства, які можуть виявляти себе у некоректно сформованих, прийнятих або наданих документів у органи державної реєстрації, організаційні прогалини у статутних документах, проведення зборів без відома мажоритарних акціонерів і т.д.;

— цілеспрямоване доведення до стану неплатоспроможності підприємств державної та комунальної власності, з метою подальшої їх приватизації;

— здійснення «підривної роботи» серед персоналу підприємства, що може виявлятися у здійсненні психологічного тиску на керівництво, підкупі посадових осіб або працевлаштуванні підставних осіб для деморалізації основного персоналу підприємства та дискредитації авторитету власника підприємства;

— силове втручання у діяльність підприємства шляхом фізичного перешкоджання здійсненню його основної діяльності за рахунок використання корупційних впливів через силові відомства або залучення найманих осіб, здатних організувати відповідні заходи (кримінальні елементи, члени маргіналізованих соціальних груп населення, колишні працівники охоронних фірм);

— PR-атаки (використання засобів Інтернет-маркетингу, SMS, e-mail для здійснення «інформаційних викидів», що представляють собою недостовірну інформацію про підприємство або його керівництво, ціллю таких заходів є здійснення інформаційного впливу на персонал, споживачів або акціонерів підприємства).

Наразі, рейдерство набуло характеру бізнесу, до якого залучені професійні фінансисти та юристи, у якому все завчасно планується, розраховується, проводиться оцінка ситуації на ринку, розробляється стратегія, що дозволяє відмовитися від залучення силових структур. Рейдерське захоплення все частіше можливе шляхом підробки даних реєстру акціонерів, договорів купівлі-продажу, підкупу окремих посадовців правоохоронних органів [6, с. 126].

Слід вказати, що ключовою ознакою рейдерства в Україні є засилля жорстоких ворожих поглинань із використанням адміністративного ресурсу [7, с. 150].

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що базовим елементом організаційної структури будь-якого підприємства, що має реалізовувати комплекс заходів щодо попередження, протидії та нейтралізації загроз подібного характеру є система економічної безпеки підприємства, а саме така її функціональна складова як силова. Особливий зв'язок силових компонентів та специфіки забезпечення протидії рейдерським процесам полягає у тому, що саме у рамках даного безпекового напрямку у повній мірі реалізується відповідна система заходів, яка охоплює організаційну складову (профільні підрозділи та відділи підприємства, в даному випадку, служба безпеки), кадрове забезпечення (спеціалісти з охорони, фінансів, юридичного забезпечення і т.д.) та відповідний інструментарій, який за умови якісного забезпечення вищезгаданих аспектів у повній мірі дозволяє протидіяти незаконним господарським практикам, убезпечивши підприємство від будь-яких протиправних посягань. Саме тому, забезпечення ефективної протидії таким загрозам полягає в успішному впровадженні ряду організаційно-економічних запобіжників реалізації таких загроз, як елементу силових складових економічної безпеки підприємства.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було систематизовано основні положення, щодо визначення поняття «рейдерства». Встановлено, що до основних типів рейдерства традиційно відносять «білий», «сірий» та «чорний» тип рейдерства. Сформовано функціональну структуру ресурсного забезпечення процесу рейдерства, яка включає в себе юридичне, інформаційно-аналітичне, комунікаційне та силове забезпечення, а також організатора рейдерської атаки. Сформовано перелік основних форм вияву рейдерства у вітчизняних умовах сучасності, розглянуто взаємозв'язок управлінських заходів підприємства націлених на протидію рейдерству з особливостями забезпечення функціонування силових складових економічної безпеки підприємства.

Подальшої розробки потребують напрямки дослідження поточного стану, поширеності та контрольованості процесів, пов'язаних із рейдерським захопленням підприємств, а також напрямків та прикладних інструментів запобігання і протидії рейдерським захопленням в контексті реалізації функцій силових складових економічної безпеки підприємства.

Список літератури.

1. Варналій З. С., Мазур І. І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 2. С. 129-136.
2. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія: О. А.Б урбело, С. К. Рамазанова, О. М. Заєць, Т. С. Гудіма, О. М. Кузьменко. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
3. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 54-59.
4. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Теоретичні засади організації менеджменту економічної безпеки підприємства в умовах перманентних загроз сучасності. *Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Умань, 22 жовтня 2020 р.), 2020. С. 74-76.

5. Копитко М. І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2013. №4. С. 78-81.

6. Титяпкина Я. Г. Рейдерство как угроза экономической безопасности. *Экономическая безопасность: государство, регион, предприятие: сборник научных статей IV международной научно-практической конференции*. (Барнаул, 20 ноября 2018 г.), 2018. С. 125-127.

7. Гонтарь Т. А. Поняття та способи рейдерства. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (Суми, 18–19 травня 2018 року). 2018. С. 149-383.

References.

1. Varnalij, Z.S. and Mazur, I.I. (2007), “Raiding in Ukraine: preconditions and ways to overcoming”, *Stratehichni priorityty*, vol. 2, pp. 129-136.

2. Burbelo, O.A. Ramazanova, S.K. Zaiets', O.M. Hudima, T.S. and Kuz'menko, O.M. (2015), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh rejders'kykh zahroz: kolektivna monohrafiia* [Economic security of the enterprise in the conditions of raider threats: a collective monograph], Vydavnytstvo SNU im. V. Dalia, Sievierodonetsk, Ukraine.

3. Tul'chyns'ka, S.O. and Solosich, O.S. (2019), “Topical problems of increasing profitability of utility companies as a factor of economic security”, *Ahrosvit*, vol. 22, pp. 54-59.

4. Tul'chyns'ka, S.O. and Solosich, O.S. (2020), “Theoretical bases of the organization of management of economic safety of the enterprise in the conditions of permanent threats of the present”, *Menedzhment XXI stolittia: problemy i perspektyvy. Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia* [21st Century Management: Problems and Prospects. All-Ukrainian scientific-practical conference], Uman, Ukraine, pp. 74-76.

5. Копытко, М.И. (2013), “Rejderstvo iak problema dlia funktsionuvannia biznesu v Ukraini”, *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, vol. 4, pp. 78-81.

6. Titjapkina, Ja. G. (2019), “Raiding as a threat to economic security”, *Jekonomicheskaja bezopasnost': gosudarstvo, region, predpriatie. Mezhdunarodnaja nauchno-prakticheskaja konferencija* [Economic security: state, region, enterprise. International scientific-practical conference], Barnaul, Russia, pp.125-127.

7. Hontar', T.A. (2018), “Concepts and methods of raiding”, *Reformuvannia pravovoi systemy v konteksti ievrointehratsijnykh protsesiv. Mizhнародna naukovo-praktychna konferentsiia* [Reforming the legal system in the context of European integration processes. International scientific-practical conference], Sumy, Ukraine, pp. 149-383.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.